

ALT HAR SLÅET FEJL OG VI HAR VUNDET

MIKKEL BOLT

&

JONAS BALS

MENS VI VENTER PÅ DET KOMMENDE OPRØR

FØLGEESSAYS TIL *DEN KOMMENDE OPSTAND*

EDITION AFTER HAND – DECEMBER 2011

ALT HAR SLÅET FEJL OG VI HAR VUNDET

MIKKEL BOLT

Når man ser tilbage på det 19. og 20. århundredes store revolutionære momenter, så er det først og fremmest alle de uindfriede potentialer, der stikker i øjnene. Og så selvfølgelig ruinerne, alle nederlagene. De bristede forhåbninger. Proletariatets forgæves forsøg på at frigøre sig fra udbytning og fremmedgørelse. På mange måder er historien om revolution en historie om én lang abort, hvor heltmodige mennesker kæmper mod overmagten, og hvor det momentvis lykkes at ryste den herskende orden, men aldrig at undergrave den og slippe helt ud. Konklusionen på denne historie vil i mange sammenhænge være resignation og tilbagetrækning, en besinden sig på kapitalismens tilsyneladende uovervindelig og proletariatets historiske nederlag. Og derfor også en forholden sig til proletariatets forsvinden. For de arbejdende klasser udgør ikke længere en international arbejderbevægelse, men lokale forbund, der kun kæmper for egne interesser, i første omgang bil og vaskemaskine, nu fladskærm og samtalekøkken. Vi er langt fra omdannelsen af de forskellige arbejdsfællesskaber til et enestående selvbevidst og autonomt kollektivt subjekt, der kan befri hele menneskeheden for kapitalen. Langt fra det scenarium. Der er ikke meget historisk subjekt over den vestlige arbejderklasse. I forhold til tidligere historiske epoker synes samtiden således at være karakteriseret af uorden og fraværet af stabile referencepunkter. Der er ikke noget fælles sprog eller nogen brudflader, langs hvilke de stridende positioner samler sig. Og mest af alt vidner samtiden måske om de overleverede formers fallit, i et politisk register vil det sige nationalstaten, partiformen såvel som fagforeningen og avantgardemodellen.

Alle fremstår de mest af alt som levn eller relikvier fra tidligere tiders kampe og i hvert fald ikke noget som peger hinsides den kapitalistiske pengeøkonomi og dens afhængighedsskabende kredsløb. Men hvad nu hvis det netop var en mulighed? Hvad nu hvis dette ruinlandskab faktisk var revolutionen, hvis det her var vores sejr? Hvis miseren var et vidnesbyrd om den globaliserede kapitalismes allerede igangværende sammenbrud? For Den usynlige komité synes det at være tilfældet, hos dem læses de revolutionære nederlag som tegn på en kommende sejr. Desperation og triumfalisme går op i en højere enhed.

Den usynlige komité kan læses som den seneste fase i en længere romantisk antikapitalistisk tradition, der strækker sig fra rådkommunisterne til surrealisternes og videre til Situationistisk Internationale og den italienske autonome marxisme, som alle anklager kapitalismen for at skabe seksuel fattigdom, individualisme og flokmentalitet, for at fremmedgøre os fra naturen og destruere enhver fællesskabsfølelse og for med katastrofale følger at mediere alle sociale relationer gennem pengeformen og teknik. Og som insisterer på muligheden af en revolution, et altomfattende revolutionært brud med kapitalismen på trods af gentagne tilbageslag og den officielle kommunismes stagnation og kollaps.

Den usynlige komités analyse er mere eller mindre den samme hver gang, om end antallet af referencer er blevet betydeligt mindre gennem årene, fra de meget spekulative og teoretiske tekster i *Tiqqun* til den henvisningsløse og 'lettere' *Den kommende opstand*.¹ Men analysen er den samme: Vi lever i en politisk-økonomisk splittet verden, som forsøges forenet på billedniveau. Som der står i *Den kommende opstand*: **“Der kommer ikke til at være nogen social løsning på den nuværende situation. For det første: fordi den vage samling af sociale miljøer, institutioner og individualiserede bobler, der ironisk nok kaldes ‘samfundet’, ikke har nogen egen konsistens. For det andet: fordi der ikke længere findes noget sprog for den fælles erfaring.”**² Skuespillet skaber fremmedgørelse, adskiller mennesker og tømmer dem for indhold. Det tomme menneske, som er resultatet af denne proces, benævnes i *Tiqqun* Bloom efter protagonisten i Joyces roman *Ulysses*.³ Det spektakulære varesamfunds Bloom er beskuer til eget liv og uden agens til at gøre noget eller forandre samfundet, som desuden heller ikke hænger sammen, men er ved at gå helt fra hinanden, depression, stress og ensomhed er dette samfunds kendetegn. **“I AM WHAT I AM”. Dette er markedsføringens seneste gave til verden. [...] Årtier af idéer for at komme dertil, for at lande i en ren tautologi. JEG=JEG. Han løber på et løbebånd foran spejlet i motionscenteret. Hun er på vej hjem bag rattet i sin Smart Car. Vil de mødes? ‘JEG ER HVAD JEG ER’. Min krop tilhører mig. Jeg er mig, og du er dig, og noget er galt. [...] Diffus skizofreni. Grasserende depression. Atomisering til små paranoide partikler. [...] Jo mere jeg vil være Mig, desto mere tomhed føler jeg. [...] Det allestedsnærværende påbud om at ‘være nogen’ opretholder den sygelige tilstand, der gør dette samfund**

nødvendigt. Påbuddet om at være stærk skaber den svaghed som påbuddet støtter sig til, i den grad at alt pludselig virker terapeutisk, selv arbejde, selv kærlighed."⁴ Inspirationen fra Giorgio Agamben, som sidst i 1990'erne var en del af miljøet omkring *Tiqqun*, er tydelig: Den spektakulære varekapitalisme er en konstant produktion af udskiftelige varegjorte identiteter, som begrænser eller direkte annullerer menneskets potentiale til at være noget andet eller slet ikke være defineret ved tilhørsforhold og prædikater overhovedet. Skuespillet har bemærget sig ikke blot menneskets produktive, men også kommunikative evner og har på den måde effektueret en hidtil uset grad af fremmedgørelse. Den usynlige komité's diagnose er således en opdateret udgave af situationisternes marxistiske analyse af skuespilsamfundet, men der trækkes altså også på Heidegger og Benjamin, Marcuse, den tidlige Lyotard, den italienske arbejderisme-filosof Mario Tronti og ultraleftister som Giorgio Cesarano. Den usynlige komité indskriver sig derudover tydeligt i en mørk kunstpolitisk tradition, der inkluderer skikkelser som Baudelaire, Jarry, surrealisterne og situationisterne, der alle er karakteriseret af en særlig sort, endda satanisk humor, der konsekvent afviser optimisme som en kynisk refleks af borgerskabet.⁵

Den usynlige komité fremmaner således billedet af en tyndslidt socialitet og et hult menneske, som står helt afskrælet og nøgen omgivet af stadig flere varer. Og forsøgene på at fylde hullet intensiverer blot fremmedgørelsen. Den sociale isolation forøges derfor hele tiden, når Bloom tager tilflugt i den uendelige række af forhåndenværende identiteter: bøsse, kunstner, racist, far, ekskluderet eller kristen. Bloom-mæssighedens smerte og fraværet af fællesskab forsøges desperat lindret med intens og kortvarig overidentifikation med de faldbudte vareidentiteter, som hver gang viser sig at nødvendiggøre et nyt identitetsfix. I en særegen venstreheideggeriansk sammentænkning af Debord og Heidegger ved hjælp af Agamben opererer Den usynlige komité således med en forestilling om, at Bloom er resultatet af forvitringen af en form for oprindelig fællesskabsfølelse. Derfor er Bloom hjemløs, kastet ud i ørkenen, forvist til konstant at bekræfte og forgæves overvinde sin individualitet, destineret til at reparere sin atomiserede monadetilværelse med mere af det samme: Varegjorte 'forskelle' som enhver Bloom før eller siden køber.

Modsætningen til dette atomiserede ikke-liv er ikke skabelsen af et nyt fællesskab. I forlængelse af en særlig fællesskabsforestilling, som man blandt andet finder hos Georges Bataille, Maurice Blanchot og Agamben, skriver Den usynlige komité om en form for værkløst fællesskab, Det Imaginære Parti, et fællesskab man ikke skal slutte sig til, ikke kan applaudere, som altid allerede findes, men som udhules og benægtes i skuespillets glinsende fitnesskroppe, der ser sig selv producere sig selv i spejlet i motionscentret. Hvis man skal henvise til tidligere sådanne anti-programprojekter, der forsøger at kombinere radikal kritik af eksisterende 'falske' fællesskaber med en holistisk satsning, der ikke kan tage form af et værk eller

en politisk eller religiøs essens, kan man pege på det mystiske Nietzscheanske fællesskab, Acéphale, som Bataille stod bag sidst i 1930'erne.⁶ Hvor Acéphale – så vidt vi ved fra de få overleverede vidnesbyrd og sporadiske dokumenter, vi har – mødtes under et tordenramt egetræ i en skov uden for Paris, nægtede at give hånd til antisemitter og planlagde en menneskeofring, der har Den usynlige komité bl.a. holdt prædikener på Place de la Sorbonne, hvor de forsøgte at lægge sig ud med de forbipasserende: **“De mest skarpsindige af jer vil fordømme en håndfuld korrupte ledes herredømme og tyranni, og de blinker med det ene øje. Men faktisk er jeres underkastelse hele sandheden om herredømmets verden. Det er ikke jer og ‘systemet’, dets diktatur, dets fattige og dets selvmord. Der er ikke andet end jer i systemet, underkastede, blinde og skyldige.”**⁷ Derudover skal gruppen i sine tidlige år have praktiseret forskellige klassiske avantgardistiske aktioner som at læsse flere kilo lort af foran den ejendom, hvor dame- og modebladet *20 Ans* har kontor eller skrive anti-Badiou-slogans over for den franske filosof Alain Badiou's lejlighed i Paris. Tiqqun-gruppen indgik også i den mere militante og kompromisløse del af de sene 1990'eres alterglobaliseringsbevægelse, som afviste forhandling med staten og i forbindelse med de store antitopmødeprotester i bl.a. Seattle, Prag og Genova ødelagde multinationale firmaers butikker og kontorer. De mere burleske aktioner vendt mod forskellige parisiske konkurrenter og/eller hadeobjekter og de militante aktioner på gaden synes dog efter 9/11 og den efterfølgende 'krig mod terror' at være blevet erstattet af et liv på landet uden mobiltelefoner, tv, og anden moderne teknologi. Kriminaliseringen af alterglobaliseringsbevægelsen og fremkomsten af et nyt fjendebillede i form af islamisk terrorisme, som det var nødvendigt at distancere sig fra uden at bakke op om det kapitalistiske demokrati og dets eksklusionsstrukturer, nødvendiggjorde nye greb. Fouriersk eksodus og luddisme blev nu gruppens praksis hinsides Paris og antitopmødeprotester i et forsøg på at afvise alle allerede artikulerede politiske klassifikationer og skabe et rum, hvor det værkløse og ikke-aktivitet bliver sted for potentialitet. De halvobskure aktiviteter blev nu næsten helt usynlige, anonymiteten skal være vejen ud af skuespillets neutraliserende synlighed. At være uset er nemlig ifølge Den usynlige komité at undslippe magten og langsomt undergrave den, glide ud af dens identifikationslogik og blive opak. Det betyder ikke en eksistens i marginen af samfundet, det er nemlig ikke muligt ifølge Den usynlige komité, det er nødvendigt at afvise staten og alle de politiske, sociale og økonomiske institutioner, som opretholder varen og lønarbejdet. Bevægelsen ind i usynligheden konciperes på den måde af Den usynlige komité som en yderligere eskalering af kampen mod skuespillets underkastelse. Det er ikke muligt at leve med staten nogen steder, og det er illusorisk at forestille sig, at tingene en dag bliver anderledes uden kamp. Pointen er selvfølgelig, at den allerede er i gang, at skuespillet hele tiden bliver udfordret, ubønhørlig, med alle midler og fra alle sider. I Tiqqun blev denne tilstand beskrevet som en krig og en generaliseret undtagelsestilstand. Som der står i teksten “Thèses sur le Parti Imaginaire”: **“Ved at applicere sit fundamentale aksiom, ifølge hvilket det, der ikke ses, ikke**

eksisterer – esse est percipi – kan Skuespillet opretholde den uhyrlige og planetære illusion om en skrøbelig civil fred, hvis perfektionering fordrer, at man lader den udbrede sin gigantiske kampagne for pacificering af samfundene og neutraliseringen af deres modsætninger til alle domæner. Men dets forventelige nederlag er logisk indskrevet i det simple faktum, at denne pacificeringskampagne stadig er en krig – uden tvivl den mest skrækindjagende og ødelæggende, der nogensinde har været, da den føres i fredens navn.”⁸ Samfundet er så tyndslidt og usammenhængende, at alle midler tages i brug for at undgå den totale kollaps. Men Det Imaginære Parti og Den usynlige komité er allerede i færd med at undergrave skuespillet og **“koordinerer i stilhed sabotage i stor stil”**.⁹ Denne omfatter alle mulige former for ‘asocial adfærd’ som ‘umotiverede’ voldelige udbrud, strejker, butikstyveri, depression, riots, hacking og terror. Alle er de ifølge Den usynlige komité i virkeligheden udtryk for modstand mod skuespillet.

“Det er præcist i det omfang, katastrofen er sandheden i denne tilstand af højspændte glimt, at menneskene i det Imaginære Parti med alle midler arbejder for dens komme. [...] De er [...] i stand til frit at vælge scenen for deres operationer og handler dér, hvor minimale kræfter kan gøre stor skade. Det mest foruroligende er, at de ved det hele uden at vide, at de ved det. Således hælder en anonym arbejder på en aftapningsfabrik ‘bare sådan’ noget cyanid i en håndfuld dåser, en ung mand dræber en turist af hensyn til ‘bjergets renhed’ og underskriver sin forbrydelse ‘FRALSEREN’ [sic], en anden blæser ‘tilsyneladende uden grund’ hjernen ud på sin småborgerlige far på hans fødselsdag, en tredje åbner ild mod en flok af sine dygtige skolekammerater, en sidste kaster ‘umotiveret’ sten efter bilerne oppe fra broen over motorvejen, når han ikke brænder dem af i parkeringskældrene.”¹⁰

Der er en tydelig messiansk dimension over Den usynlige komité’s analyser, de omsiggribende ødelæggelser er redningen. Som hos Agamben har vi en variant af forestillingen om, at truslen og frelsen er intimt forbundne, at den voldelige negation følges af nåde, men en ubærlig sådan. Skuespillets misere er svanger med forløsning. Som der står i den første linje i *Den kommende opstand*: **“Uanset hvordan man griber det an tilbyder nutiden ingen udvej. Det er ikke dens mindste fortrin.”**¹¹ Kapitalismen er i en dyb krise, såvel økonomisk som økologisk som socialt, en krise den ikke kan komme ud af, og det giver derfor ikke mening at vente: Krigen er allerede i gang, og skuespillets diktatur er allerede undergravet af det Imaginære Parti usynlige fællesskab. Kapitalismens destruktion af enhver modstand – de revolutionære nederlag hober sig op – er i virkeligheden dens egen implosion.

Den usynlige komité nøjes ikke med at hudflette den spektakulære varekapitalisme, den overvejer også, hvad der skal gøres i denne situation,

hvor der ikke er nogen vej ud. Betonningen af praksis er blevet tydeligere fra de tidligere mere metafysiske spådomskunster i *Tiqqun* til *Den kommende opstand*, hvor afskeden med den kapitalistiske by og dens teknologi præsenteres som et revolutionært greb. **“Der er ikke længere nogen grund til at vente – på et gennembrud, på revolutionen, atomkatastrofen eller en social bevægelse. At fortsætte med at vente er vanvid. Katastrofen er ikke på vej, den er her allerede. Vi befinder os allerede i civilisationens sammenbrud.”**¹²

Mens Marx' Feuerbach-teser ligger ligefor, er vi langt fra Žižeks nylige mantra om, at de revolutionære skal tænke og for guds skyld ikke handle.¹³ Over for en sådan position pointerer Den usynlige komité, at det er muligt og nødvendigt at handle. Selvom skuespillet dækker det hele, er det muligt at intervenere og afbryde underkastelsen. Som der står i *Appel* skal der etableres steder, hvor de, der deserterer, kan søge beskyttelse og etablere udvekslingsfrie relationer hinsides skuespillet. Sådanne steder, hvad Den usynlige komité kalder kommuner, eksisterer ikke allerede og skal ikke skabes, de etableres i det, der allerede findes. De er mutationer af det forefindende. Kommunen er således ikke et nyt værk, man kan samles omkring, det er et sted, hvor der finder en radikal selvopløsning sted, hvor skuespillets identiteter som muslim, kunstner, kvinde og rocker ikke længere betyder noget, hvor den dominerende eksistentielle liberalismes personlige valg afvikles i en desubjektivering, hvor alle identiteter brækkes op, og de falske begær presses ud af kroppen. Det er et sted, hvor der udvikles nye former for subjektivitet, hvor det er muligt at tilfredsstille de begær, som den nuværende situation altid forbyder og fortrænger. Kommunen er således en art sammenføjning af de kommunistiske gestus, der allerede afviser kapitalismen *nu* og er ved at skabe en anden verden. **“Et fællesskab dannes hver gang nogen beslutter sig for at befri sig fra individets spændetrøje, for at stole kun på hinanden, og måle deres styrke mod virkeligheden.”**¹⁴

Kampen mod den fuldendte adskillelse kan ikke finde sted gennem allerede etablerede miljøer, det være sig militante og kulturelle miljøer, eller inden for rammerne af politiske organisationer. Disse er reelt ifølge Den usynlige komité blot en uendelig udsættelse af kampen. I kunstverdenen strander de revolutionære energier, der anbringer man de endnu ikke kvalte intensiteter. **“Litterære miljøer er til for at kvæle skriftens umiddelbarhed.”**¹⁵ De militante miljøer og de såkaldt revolutionære politiske organisationer udsætter konstant den revolutionære aktivitet til fordel for diskussioner af fortidens nederlag eller måder at holde organisationen i live på; når de endelig gør noget, ender de med at komme (velfærds)staten til undsætning, og glemmer således, at staten og kapitalen hænger uløseligt sammen og begge skal ophæves. Den usynlige komité definerer sig derfor, som situationisterne også gjorde det, som antipolitiske, de afviser de eksisterende politiske former, da disse netop er med til at opretholde den adskillelse mellem politik, kunst og dagligdag, skuespillet er baseret på. Bloom ved et eller andet sted godt, at de eksisterende former er rådne, der er da også derfor, han ikke gider

engagere sig i dem. I stedet for at lade sig indrullere i disse miljøer er opgaven ifølge Den usynlige komité, at alle Bloomer tilegner sig magten lokalt og skaber kommuner *her og nu*. Revolutionen skal netop ikke udsættes til engang i fremtiden, som de militante organisationer og Lenin og Zizek siger. **“Ethvert fællesskab søger at være sit eget grundlag. Den søger at opløse spørgsmålet om knaphed. Det forsøger at bryde al økonomisk afhængighed og al politisk underkastelse [...]. Der findes alle mulige forskellige fællesskaber der ikke venter med at organisere sig. De venter hverken på det rette antal eller de rette midler, og mindst af alt på ‘det rette øjeblik’ – hvilket aldrig kommer.”**¹⁶

For Den usynlige komité er revolutionen en art kommuniseringsproces, som allerede er i gang som en destruktiv praksis i skuespillet. Som en proces hvor tingene gøres fælles, bruges og trækkes ud af kapitalens kredsløb. **“At kommunisere noget betyder at frigøre dets brug og på baggrund af denne frigørelse udvikle forfinede, intensiverede og mere komplekse forhold.”**¹⁷ Det handler således ikke om *først* at tage magten og *derefter* skabe kommunisme. Den usynlige komité afviser på det kraftigste en sådan forestilling om et program, der skal realiseres, eller et mål, som ligger langt ude i fremtiden. Kommunismen kan ikke udsættes. *Hic Rhodus, Hic Salta!* som Marx skriver.¹⁸ I forlængelse af dele af ultraleftismen understreger Den usynlige komité, at kommunisme er en bevægelse, som allerede eksisterer, kommunen er både middel og mål.¹⁹ Som i Pariserkommunen, hvor de sociale eksperimenter var i fuld gang med det samme og ikke blev udsat til efter krigen mod Thiers og den franske regering. Der er derfor ikke nogen forestilling om en post-revolutionær tilstand eller glade morgener, hvor arbejderne er kommet hjem og er blevet sig selv. Arbejderen skal som danskeren og alle de andre identiteter sprænges i luften. Kun ved at tømme hovedet for billeder af, hvordan et bedre liv kan se ud, kan fremtiden blive mulig. Hvis der er håb i dette scenarium, er det således en form for tomt nihilistisk håb uden noget bestemt indhold.

Betoningen af subjektiv handlen – **“Kom i gang! find hinanden! bliv organiseret!”** – risikerer dog at forlene parolerne med en problematisk voluntarisme.²⁰ Det er, som om Den usynlige komité i visse passager tenderer til at tro, at begæret efter andre sociale relationer er nok til, at det kan lade sig gøre at frembringe dem og ophæve de kapitalistiske produktionsforhold. Afviklingen af kapitalismen er ikke alene et spørgsmål om subjektiv vilje, men i lige så høj grad et spørgsmål om objektive forhold, det ikke kan lade sig gøre at ophæve uden en ophævelse af det kapitalistiske samfund i dets helhed.²¹ Det overser Den usynlige komité måske i forsøget på at distancere sig fra en ældre historisk materialisme og forestillingen om kapitalens naturlige forfald (at kapitalismen uundgåeligt vil gå under som følge af indre modsætninger). I forlængelse af situationisterne og den italienske autonomia-tradition betoner Den usynlige komité den aktive selvnegation, men risikerer at forvandle antikapitalisme til en hedonistisk livsstil, hvor små fællesskaber bilder sig ind, at de unddrager sig kapitalismens valoriseringsformer og klasseforhold.²² Det

er imidlertid spørgsmålet om kommunisering er at unddrage kapitalismen bestemte genstande eller omgangsformer, at stræbe efter autonome enklaver, eller om det er at afvikle alle kapitalistiske relationer i en revolutionær klassekamp. Den usynlige komités allerede eksisterende fællesskab risikerer på bedste avantgardemåner at blive en bebudelse af kommunismen, hvorved der lukkes ned for de hidtil uforudsigelige former, der vil kunne tænkes at opstå i proletariats destruktion af kapitalismen. Måske er Den usynlige komités **“den glade glemsel og ikke den ubehagelige afskaffelse af klassesamfundet?”**²³

Glemsel eller afskaffelse, Den usynlige komités projekt er at affirmere nihilismen, finde det punkt hvor passivitet bliver aktivitet, hvor der sker et brud, og vi bliver en art kollektiv revolutionær subjektivitet hinsides adskillelsen mellem kunst og økonomi, politik og hverdagsliv, teori og praksis. Det er på den måde, Den usynlige komité forsøger at fortsætte situationisternes kritik af dagliglivet og destruere kunsten som en adskilt sfære, som betydning uden virkelighed. Her er det ikke godt nok, at kunsten muligvis indeholder et løfte om lykke, nu skal det indfries. Adskillelsen skal *fuckes up*, Bloom smadrer motionscyklen, vælter ud i det fri, finder en guitar, giver den gas, og kommunen manifesterer sig som et Fouriersk punkbank: **“Don’t know what I want. But I know how to get it.”**²⁴

2

¹ *Den kommende opstand* [*L'insurrection qui vient*, 2007], oversat af Toni Bashy (Viborg: After Hand, 2011) er den seneste udgivelse fra et postsituationistisk miljø, der i forskellige konstellationer har været aktiv i Paris siden slutningen af 1990'erne. Det første nummer af det A4-store tidsskrift *Tiqqun* udkom i 1999 og det andet og sidste nummer året efter. Tekster fra tidsskriftet er blevet genoptrykt som små bøger løbende. Gennem hele perioden frem til i dag er der udkommet små pamfletter og opråb, blandt andet *Appel* fra 2003. I 2001 blev der lavet en rebord-inspireret video, *Et la guerre est à peine commence...*, med en melankolsk hudfletning af den nuværende misere. I 2003 samarbejdede gruppen med den New York-baserede kunstgruppe Bernadette Corporation om produktionen af videoen *Get Rid of Yourself*, som har været udstillet på en række udstillinger og turneret til filmfestivaler. Videoen handler om alterglobaliseringsbevægelsen, den store demonstration i Genova i 2001, hvor italiensk politi skød og dræbte Carlo Giuliani og gennemtævede hundrede af demonstranter, og (u)muligheden for militant kritik i dag. I 2007 udkom bogen *Den kommende opstand* signeret af Den usynlige komité. Det er ikke ligetil at klarlægge den faktiske personkonstellation, der har været og er med i projektet. I det første nummer af *Tiqqun* optræder der en redaktionsgruppe, men ingen tekster er signeret og i det næste nummer er alle navne væk. Alle de følgende tekster og produkter har enten været helt anonyme – som eksempelvis *Appel*, der hverken havde forfatter, forlag eller trykkested – eller signeret kollektivt som Den usynlige komité eller *Tiqqun*. De fleste af gruppens efterladenskaber er tilgængelige online på: <http://www.bloom0101.org/page1.html>

Den 11. november 2008 stormede det franske antiterrorkorps en gård i landsbyen Tarnac og arresterede beboerne, en gruppe unge mellem 22 og 34 år som havde købt gården og startet en gårdbutik. Aktionen fandt sted under stor mediebevågenhed, og de unge blev efterfølgende anklaget for sabotage og terrorvirksomhed. Helt konkret gik anklagen på, at de ni skulle have saboteret TGV-tog ved at smide hesteskoformede jernstænger på togenes strømkabler, hvad der skulle have resulteret i forsinkelser af 160 tog. Blandt de anklagede var Julien Coupat, som ifølge den franske anklagemyndighed var hovedmanden bag aktionen, og som ifølge anklagemyndigheden skrev *Den kommende opstand*, som anklagemyndigheden kaldte en manual i terrorisme. Coupat var med i redaktionen af *Tiqqun*. Coupat var varetægtsfængslet mere end seks måneder, men blev i maj 2009 løsladt under opsyn. Der er endnu ikke afsagt dom i sagen. For en præsentation af hele forløbet omkring arrestationen, se Marcel Gay: *Le coup de Tarnac. Les 9 de Tarnac, 'l'affaire Julien Coupat', l'ultra-gauche, les sabotages SNCF, la piste allemande, les réseaux antinucléaires, les lois d'exception* (Paris: Éditions Florent Massot, 2009).

² Den usynlige komité: *Den kommende opstand*, pp. 6-7.

³ I *Théorie du Bloom* præsenteres Bloom således: "Det sidste menneske, manden på gaden, massemennesket, menneskemassen, det er således, at MAN først og fremmest har repræsenteret Bloom for os: Som det triste produkt af multitudernes periode, som den industrielle æras og fortryllelens ophævelses katarstrofiske søn. Men også i disse betegnelser kan man fornemme en skælven, Man ryster ved det almindelige menneskes uendelige mystik. Enhver fornemmer en ren potentialitet bag Blooms kvaliteter, en ren potentialitet det ikke er meningen, vi skal kende noget til." *Tiqqun: Théorie du Bloom* (Paris: La Fabrique, 2000), pp. 16-17.

3

⁴ Den usynlige komité: *Den kommende opstand*, pp. 11-12.

⁵ Baudelaire betegner latter som satanisk: "Latteren er satanisk, den er altså dybt menneskelig. Den er i mennesket en konsekvens af forestillingen om sin egen overlegenhed; og eftersom latteren er menneskelig i sin natur, er den også dybt selvmodsigende i sit væsen; følgelig er den på én gang udtryk for en uendelig storhed og en uendelig elendighed." Charles Baudelaire: "Om latterens væsen og i almindelighed om det komiske i den bildende kunst" ["De l'essence du rire et généralement du comique dans les arts plastique, 1855], oversat af Kirsten Jørgensen, in: *Passage* nr. 17, 1994, p. 50.

4

⁶ For en præsentation af Acéphale, se Mikkel Bolt: *Avantgardens selvmord* (København: 28/6, 2009), pp. 41-68.

⁷ *Tiqqun*: "Quelques actions d'éclat du Parti Imaginaire" in: *Tiqqun. Organe conscient du Parti Imaginaire. Exercices de Métaphysique Critique* nr. 1, 1999, p. 147.

5⁸ Tiqqun: "Teser om det Imaginære Parti" ["Thèses sur le Parti Imaginaire", 1999], oversat af Torsten Andreassen, in: Mikkel Bolt, Jakob Jakobsen & Morten Visby (red.): *Billed Politik. At se er at dræbe* (København: Nebula, 2010), p. 81.

⁹ Tiqqun: *Théorie du Bloom*, p. 134.

¹⁰ Tiqqun: "Teser om det Imaginære Parti", pp. 91-92.

¹¹ Den usynlige komité: *Den kommende opstand*, p. 5.

6¹² *Ibid.*, p. 78.

¹³ Slavoj Žižek: *Vold*, p. 6. Som der står i den elvte Feuerbach-tese: "Filosofferne har kun fortolket verden forskelligt, men hvad det kommer an på er at forandre den." Karl Marx: "Teser om Feuerbach" ["Thesen zur Feuerbach", 1845], oversat af Henriette Møller, in: idem: *Den tyske ideologi [Die deutsche Ideologie, 1846]* (København: Rhodos, 1972), p. 16.

¹⁴ Den usynlige komité: *Den kommende opstand*, p. 83.

¹⁵ *Ibid.*, p. 81.

7¹⁶ *Ibid.*, p. 83.

¹⁷ *Appel* (s.l.: s.n., s.a.), p. 66.

¹⁸ Karl Marx: *Louis Bonapartes attende Brumaire* [*Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte, 1852*], oversat af G. Jasper, in: Karl Marx & Friedrich Engels: *Udvalgte skrifter I* (København: Forlaget Tiden, 1976), p. 244.

¹⁹ I forlængelse af maj '68 og 1970'ernes wildcat-strejker udviklede ultraleftistiske grupper som Mouvement Communiste med Jean Barrot (Gilles Dauve) og La Guerre Sociale med Dominique Blaue en teori om revolutionen som kommunisering, det forhold at kommunismen skal være til stede i revolutionen og ikke først indfinde sig som en senere fase. Jf. eksempelvis Jean Barrot: "Capitalisme et communisme", in: idem: *Communisme et question russe* (Paris: Éditions de la Tête de Feuilles, 1972), pp. 180-231. Inden for de seneste 5-6 år er der sket en reaktualisering af begrebet om kommunisering i tidsskrifter og grupper som *Théorie Communiste*, *Troploin*, *Meeting* og *Endnotes*.

²⁰ Denis: "Réflexions autour de l'Appel, Meeting", nr. 2, 2005.

²¹ Roland Simon: *Fondements critiques d'une théorie de la révolution: Théorie du communisme. Volume I: Au-delà de l'affirmation ud prolétariat* (Paris: Senonevero, 2001).

²² Gilles Dauve & Karl Nestic: "Communisation: Un Appel et une Invite", in: *Troploin*, nr. 4, 2004, online på: <http://www.troploin.fr/textes/19-communisation-un-appel-et-une-invite>

8²³ Meeting: "Un autre emploi de l'argent", in: *Meeting* nr. 2, 2005, p. 44. Uoverensstemmelsen mellem Den usynlige komité og ultraleftister som *Théorie Communiste* og *Troploin* kan til dels beskrives som forskellen mellem en yngre anarkistisk neo-situationistisk position og en 68'er-afledt vestrekommunistisk position. Hvor Den usynlige komité supplerer referencerne til Debord og Marx med henvisninger til Heidegger og Agamben og i høj grad fokuserer på reproduktion og forbrug, der er *Théorie Communiste* og *Troploin* mere klassisk marxistiske i deres greb og fokuserer fortrinsvis på de kampe, der finder sted på arbejdspladsen. Således kritiseres Den usynlige komité i *Meeting* karakteristisk for slet ikke at have et begreb om klassekamp og proletariat. Den usynlige komité vil formodentlig replicere, at i den nuværende historiske situation er forestillingerne om klassekamp og proletariat ubrugeligt og forældede, det sociale er faldet fra hinanden og tidligere klassestrukturer, inklusive klassekampen, er i ruiner. Det er naturligvis et af de helt centrale spørgsmål for en kommunistisk analyse i dag, skal klassebegrebet fornyes eller forlades. Camatte forlod det i løbet af 1970'erne. Den usynlige komité har også sagt farvel til det, men *Théorie Communiste* og Dauve forsøger at forny det.

²⁴ Sex Pistols: "Anarchy in the UK", 1976, citeret af Tiqqun i "Comment faire?", in: *Tiqqun. Organe de liaison au sein du Parti Imaginaire*, nr. 2, 2000, p. 278.

MENS VI VENTER PÅ DET KOMMENDE OPRØR

JONAS BALS

Da anarkisten Pjotr Kropotkin skulle redegøre for den politiske situation for Jura-føderationen i november 1879, var der gået nøjagtig hundrede år siden den store franske revolution. Op gennem 1800-tallet havde arbejderbevægelsen befundet sig i skyggen af revolutionen: Meget blev fortolket i lyset af dens udvikling, og mange kampe blev kæmpet og tabt i forsøget på at gentage dens gerninger. I sin redegørelse for føderationen sagde Kropotkin at **“grundige undersøgelser af den nuværende økonomiske og politiske situation overbeviser os om at Europa hastigt bevæger sig i retning af en revolution”** (citater fra Daniel Guérin (red.), *No Gods No Masters I*, AK Press, 1998).

Siden den gang har den radikale venstrefløj foretaget mange undersøgelser, nogle grundige og en del mindre grundige. Konklusionen har stort set altid været den samme: at udviklingen hastigt går i retning af en revolution. Eller som Hardt og Negri formulerer det i *Commonwealth* (Harvard University Press, 2009): **“Revolution is now, finally, becoming the order of the day”**.

Analysen – eller dogmet – har sjældent slået til. Alligevel tog det tid før dogmet blev forladt. Opstande som Pariserkommunen skabte utallige martyrer, der indgik i en tradition fuld af sange, myter og heltegedte, som følte sig forpligtende for dem der kom efter. Den tidlige arbejderbevægelse stod derudover over for en statsmagt som tilmed var autoritær og ekskluderende, og dens krav om social retfærdighed blev ikke sjældent mødt med våbenmagt. For mange var det vanskeligt at forestille sig hvordan social forandring kunne opnås via den samme statsmagt, og

det var længe et åbent spørgsmål om man ville få nødvendige ændringer som almen stemmeret, otte timers arbejdsdag og anerkendelse af arbejdernes organisationer på parlamentarisk vis. Efterhånden som man erfarede at det faktisk var muligt, forlod størstedelen af arbejderbevægelsen den revolutionære arv – i hvert fald i *praksis*. Men nogle fortsatte med at insistere. I en tradition som den marxistisk-leninistiske blev revolutionen nærmest et mål i sig selv, ikke et middel man til nød ville tage i brug, eller noget man regnede med ville tvinge sig frem af indre nødvendighed.

Også i dele af den frihedssøgende socialistiske tradition fortsatte revolutionsromantikken at dominere. I kølvandet på den blodige undertrykkelse af Pariserkommunen forsvandt de første anarkosyndikalistiske fagforeninger, og i deres sted blev læren om “handlingens propaganda” lanceret. Nogle tolkede denne lære i retningen af at den retfærdiggjorde politiske attentater og terrorisme. Andre tolkede den mildere og rejste rundt i en slags tidlig foregribelse af *summit hopping*, hvor man forsøgte at sætte oprør og revolutioner i gang i småbyer og landsbyer.

Både terrorismen og barrikaderomantikken blev efterhånden forladt, også blandt størstedelen af anarkistene. I årene omkring 1900 genopstod syndikalismen, det var ikke alene de tyske arbejderpartier der gjorde sig erfaringer med parlamentarisk arbejde, og man oparbejdede erfaring med at få indflydelse på konkrete forbedringer her og nu. Det gjorde at arbejderbevægelsen voksede yderligere. Det klassiske socialdemokrati kom snart til at udgøre et yderpunkt i arbejderbevægelsen, som særligt af kritikerne blev kaldt “reformistiske”. I den modsatte ende af skalaen fandt man en række forskellige revolutionære kup og statsovertagelser op gennem det tyvende århundrede, med leninismen og det russiske eksperimentet i 1917 som mål.

I en slags mellemposition fandt man den nye generation af anarkosyndikalister. Franskmanden Emile Pouget var en af dem. Han afviste **“den klare distinktion mellem ‘reformister’ og revolutionære”** med henvisning til at der **“ikke findes en arbejder som, af princip eller af taktiske hensyn, ville insistere på at arbejde ti timer for en arbejdsgiver frem for otte, mens han tjente seks franc frem for syv”**. Om arbejderen vandt forbedringer i kraft af at tilhøre en “reformistisk” eller “revolutionær” fagforening var revnende ligegyldigt: uanset var resultatet en “delvis ekspropriation” af kapitalisten på den ene side, og den frie arbejder på den anden (Daniel Guérin: *No Gods, No Masters II*, AK Press 1998).

Også for den halvsyndikalistiske retning, der vandt magten i det norske Arbejderpartiet efter Første Verdenskrig, var der ikke snak om et enten-eller, men et både-og. Partiet skulle arbejde for en demokratisk-parlamentarisk vej til socialisme, hed det sig på landsmødet i 1918. Men mindretalsindstillingen som blev vedtaget betød også at partiet måtte **“forbeholde sig retten”** til at anvende revolutionære metoder hvis det blev nødvendigt.

I de lande hvor syndikalisterne ikke blev brutalt undertrykt (Spanien, Italien, Tyskland, Argentina osv.) indgik de efterhånden i den bredere arbejderbevægelse, hvad enten det var i det socialdemokratiske parti (som i

Norge), i kommunistpartiet (som i Danmark) eller i form af en selvstændig, men marginaliseret kraft (som i Sverige). De eneste som ikke kom med ind i arbejderbevægelsen, var de såkaldte “oprørsanarkisterne” eller insurrektionalisterne. De kritiserede syndikalisterne for deres påstand om at **“revolutionen ikke er noget man improviserer”** (Federica Montseny), og lagde vægt på spontanitet frem for organisering, vold frem for militans.

I nyere tid har den såkaldte “oprørsanarkismen” igen vundet terræn. Majdagene i Frankrig i 1968 blæste nyt liv i den barrikade-revolutionære mytologi, og i Sydeuropa smeltede den delvis sammen med den italienske, militante “autonomia”-tradition. Som ved slutningen af 1800-tallet var grænserne mellem bevægelsen og forskellige former for terrorisme uklare. I Nordeuropa (og særlig Vesttyskland) fik man en særegen form for “autonome”, som følte et stærkt slægtskab med grupper som RAF og Baader-Meinhof. Her blev sociale relationer og magtforhold opfattet som noget man kunne “knuse”, verdensbilledet var manikæisk, og fjenden man stod over for (**“imperialismen”, “kapitalismen”, “systemet”**) blev defineret som så almægtig at enhver form for modstand blev regnet som legitim – også vold.

Akkurat som 1800-tallets oprørsanarkisme har disse strømninger vært domineret af en anti-organisatorisk og spontanistisk virkelighedsopfattelse. Ind til Tiqqun og Den usynlige komité fik sit gennembrud med tekster som *Comment faire?* (2001; findes på svensk i *I stundens hetta*, Roh-Nin, 2011) og *Den kommende opstand* var det særlig kredsen omkring den sicilianske anarkiste Alfredo M. Bonnano (*For An Anti-authoritarian Insurrectionalist International*, 1993) som blev forbundet med denne tendens. Men da Bonnano stadig tog sit udgangspunkt i sociale bevægelser, er forbindelsen brudt i de franske 2000-tals tekster. I *Den kommende opstand* defineres det franske novemberoprør i 2005 som den nye revoltes politiske form, til trods for at mangelen på resultater (udover en ødelæggelse af oprørernes umiddelbare omgivelser) var betragtelig. Dette problematiseres ikke, i stedet fremhæves det som en dyd at oprøret stod **“uden lederskab, uden krav, uden organisation”** (*S'ORGANISER*). Det påstås også at **“organisationer er overflødige når folk organiserer sig selv,”** og at **“afgørelserne vil komme til os snarere end at blive taget af os”** (*INSURRECTION*). Projektet defineres som **“autonomi”** – **“at lære sig gadekampens kunst, at okkupere tomme huse, at stoppe med at arbejde, at elske hinanden vildt, at stjæle i butikker”** (*deuxième cercle*) – ved at desertere, demobilisere, undvige konfrontationer, gøre sig usynlig og derigennem ukontrollerbar (*troisième cercle*). I *Tiqquns Comment faire?* blev dette defineret som en **“menneskelig strejke”** – en tankefigur som går igen i *Den kommende opstand*. Det er ikke så enkelt at forstå hvad det skal betyde. For nogle, som Giorgio Agamben, kan det betyde en passiv modstand på linje med Melvilles klassiske Bartleby-figur (*Den kommende opstand* er et svar til Agambens *La comunità che viene* (Det kommende fællesskab, 1990)). For *Tiqqun* indebærer det imidlertid også at **“tage volden tilbage”** og **“at få de bedøvede medborgere til at forstå/at selv om de ikke går i krig så befinder de sig der alligevel”**.

Begreberne som ornamenterer disse tekster lånes ofte fra Deleuze og Guattari, Hardt og Negri. Særlig populær er tanken om *exodus* og desertering, i form af tilbagetrækningsforsøg, rekolonisering af landsbyer, **“midlertidige autonome zoner”** og det som nogle gange kan minde om amerikanske ekstremhøjregruppers forberedelser til dommedag. For bag den passive nihilisme står en mere aktivistisk og voldelig variant og lurer. Ikke specielt overraskende ender det – også denne gang – ganske ofte med politisk terror, om end i mindre skala. Længst er denne udvikling kommet i Hellas, men der findes lignende tendenser i blandt andet Tyskland, Frankrig, Italien og Danmark. Den græske terrorgruppen Conspiracy of Fire Cells, som 8. januar i år offentliggjorde et brev fra den fængslede Gerasimmos Tsakalos, er desværre betegnende for tankegodset som tager om sig. **“Jeg repræsenterer en ny tendens inden for den revolutionære anarkistiske bevægelse”**, skrev Tsakalos: **“Revolutionær nihilisme og anarkistisk anti-socialisme.”**

Parallellen til amerikanske ekstremhøjregrupper er ikke ment som en overdrivelse. Ligheden er nemlig slående. Nu er udgangspunktet for Den usynlige komité ganske vist ikke at katastrofen er nær; **“Den er her allerede ... Uanset hvilket perspektiv man ser det fra, tilbyder det nuværende ingen udveje”** (*EN ROUTE!*), fastslår de i stedet. Fraser som **“al magt til kommunen!”** kan give indtryk af at man indgår i en tradition af arbejderradikalisme og politisk aktivisme snarere end apokalyptiske sekter, men snakken om kommuner er bare frasemageri. For her er kommunen reduceret, eller snarere udvidet, til at være næsten hvad som helst – en strejke (såfremt den er ulovlig!), et okkuperet hus, en piratradio – kort sagt, ethvert tilfælde hvor individerne træder ud af sine **“spændetrøjer”** og **“vælger kun at stole på sig selv”** (*SE TROUVER*). Håbet knytter sig til en apokalypse uden for vores kontrol, som skal omdanne storbyerne til **“majestætiske ruiner”**. I den grad man skal gøre noget, er det at bidrage til at byen bliver smukkere – den er **“smukkest når den brænder”** – og at skaffe sig våben. Ikke for at bruge dem, men for at kunne true med det. Derefter vil alt følge af sig selv, sejren vil komme på walkover: **“Når magten ligger i rendestenen, er det nok at trampe den ned”** (*INSURRECTION*). Fra en dyster samtid uden håb, uden udveje, er vejen altså alligevel åben til en fremtid hvor alt bare ... ordner sig.

Da jeg på ny læste *Den kommende opstand* i efteråret 2011 var der to billeder som blev ved at dukke op for mit indre. Det ene var årets sommerhit af Britney Spears' *Dancin' till the world ends*. Det andet var terroristen Anders Behring Breivik, som efter at have sprængt Regjeringskvartalet drog ud på AUF's sommerlejer på Utøya og nedslagede unge politikere og aktivister. Også hans såkaldte manifest er fuldt af dommedagsscenarioer og borgerkrigsdrømme.

Den engelske anarkisten Iain McKay påpeger en lignende parallel i sin anmeldelse af *Den kommende opstand* (*Anarcho-Syndicalist Review*, vinter 2011 – skrevet længe før 22. juli). Han definerer den ekstreme højresides virkelighed som **“Daily-Mail-land”**, hvor politisk korrekte eliter kontrollerer en verden ude af kontrol, og hvor **“any relation to reality is purely coincidental”**. McKay siger at venstresiden har sin egen udgave af dette, **“Situ-Autonomist-Land”**. **“Here,**

we are always just moments from social revolution. The masses are not only alienated and exploited – they consciously know it and act on that knowledge. Workers are just dying to go on strike, and if they don't then it's the union-bureaucrats holding them back. (...) Every development, no matter how apparently bad, is really (when looked closely enough) an expression of proletarian consciousness. Again, reality is a passing acquaintance". McKay kalder den ultra-revolutionære retorik uansvarlig, og mener at Den usynlige komité ikke har nogen "real awareness of how to transform society".

I lighed med McKay genkender jeg ikke mig selv i den verden som bliver beskrevet i *Den kommende opstand*. Jeg genkender ikke mig selv i elendighedsbeskrivelserne og undslipper ikke tanken om at dette er skrevet af folk med overdrevne forventninger til hvad livet har at byde på. Det er nærliggende at tro at dette har med klasse at gøre. Uanset er der meget jeg genkender fra min egen læretid i autonome ungdomsmiljøer, hvor det altid var dem fra de største huse som nærede de største ambitioner, og som fremførte de mest ekstreme standpunkter.

Hvis man ikke tror på organisering, repræsentation og politisk arbejde i nogen som helst form, står man tilbage med meget få virkemidler. Da er det ikke overraskende at vejen til vold og/eller terror er kort. Vi har nu lagt et par årtier bag os, hvor den slags stort set ikke var farligt. Voldsromantikken og sort/hvid-tænkningen fremstod dengang først og fremmest som romantisk og æstetisk posering, som sjældent endte i mere dramatiske ting end et par gadeslagsmål eller knuste vinduer. Men hvad sker der når velfærdsstaten nu rives ned i dramatisk tempo i den ene stat efter den anden, og når massearbejdsløsheden bider sig fast på et stabilt højt niveau? Hvad sker der når højrefløjen radikaliseres, og den politiske vold tiltager i styrke? Hvad sker der når tilstrækkelig mange folk råber på svar? Gør de så "oprør", og så ordner resten sig af sig selv? Spørgsmålet er om ikke ordene, manifesterne og tankefigurerne til den tid vil fremstå mindre uskyldige. Æstetikken bliver forpligtende, og ordene bliver omsat til handlinger – om ikke af os selv, så af andre. Som Kajsa Ekis Ekman skriver i *Brand* (3-2011), er der god grund til at tage det alvorligt at vi måske går ind i en **"æra af depressionsøkonomi, hvor krise efter krise presser alt tilbage som arbejderbevægelsen kæmpede sig til, og hvor spontane og voldsomme protester bliver en del af hverdagen, men fuldkomment ignoreres af de styrende, eftersom de ved at protesterne er af midlertidig karakter. Dette er et mareridtsscenario eftersom fascisme ofte eksploderer i den slags tider"**.

Forfatterne til *Den kommende opstand* tager nok ikke dette så tungt. For dem fremstår scenariet måske mere som en drøm end som et mareridt. I så fald er det heller ikke noget nyt. Akkurat som de genbruger 1800-tallets oprørsanarkisme, står de også i fare for at bidrage til at genskabe forudsætningerne for det som fulgte i insurrektionalismens slipstrøm i alle de sydeuropæiske lande, hvor den havde et vist fodfæste: Fascismen.

En grundlæggende samfundsmæssig forandring er, til forskel fra en tsunami eller et jordskælv, ikke noget som pludselig opstår af sig selv.

Grundlæggende ændringer kan kun ske gennem langsigtet arbejde, institutions- og organisationsarbejde på flere niveauer og områder. Det repræsentative demokrati har problemer, men de løses ikke gennem afmagtsdyrkning og revolutionsromantik. Vi som ønsker en anden verdensorden har en pligt til at gøre det vi kan, frem for at stille os på sidelinjen og kalde dovenskaben for en menneskelig strejke. Verden kræver handling, ikke afventning og biodynamisk jordbrug. Det kommende oprør kommer ikke – det skabes. Og vi har et ansvar for at sørge for at det går godt.

FØLGEESAYS TIL *DEN KOMMENDE OPSTAND*

ALT HAR SLÅET FEJL OG VI HAR VUNDET
MIKKEL BOLT

&

JONAS BALS

MENS VI VENTER PÅ DET KOMMENDE OPRØR

[c] JONAS BALS & MIKKEL BOLT

EDITION AFTER HAND

DECEMBER 2011 – UDGIVET I 300 EKSEMPLARER I FORBINDELSE MED FESTIVALEN
VERBALE PUPILLER [ÅRHUS 2-3 DECEMBER 2011]

OVERSÆTTELSE [FRA NORSK]: Mathias Kokholm

FORM: Mathias Kokholm

TRYK: Huset Grafisk [Aarhus]

ISBN: 978-87-87489-45-4

1. UDGAVE – 1. OPLAG

AFTER HAND – RINGKØBING
WWW.AFTERHAND.DK